
GEOGRAFICKÝ ČASOPIS

53

2001

4

*Anton Bezák**

O REGIONÁLNÝCH TRHOCH PRÁCE, NOVÝCH KRAJOCH A TOKOCH NEZAMESTNANÝCH

A. Bezák: On regional labour markets, new administrative regions and unemployment flows. Geografický časopis, 53, 2001, 4, 1 tab., 30 refs.

The aim of this paper is to discuss some relevant questions associated with geographical research focusing on the spatial dimensions of unemployment in Slovakia. In the first place, attention is given to both conceptualisation and operational definition of regional labour markets. Then, the labour market status of new administrative regions in Slovakia is analysed. Finally, the limitations of these regions for use in the analysis of spatial variations in unemployment are carefully examined.

Key words: regional labour markets, spatial dimensions of unemployment, administrative regions, Slovakia

ÚVOD

Štúdium štruktúrnych a dynamických aspektov nezamestnanosti v regionálnom priereze patrí už niekoľko rokov medzi prítlačivé témy geografického bádania na Slovensku. Potvrdzuje to aj pomerne bohatý zoznam publikovaných prác (napr. Očovský 1992, Bezák 1994 a 1995, Rajčáková 1994 a 1998a, Rajčáková a Divinský 1995, Székely 1996, 1997 a 1998), ktoré priniesli množstvo empirických poznatkov, týkajúcich sa regionálnej dimenzie tohto významného fenoménu. Väčšina z nich však skúma regionálnu štruktúru nezamestnanosti a jej zmeny v čase iba prostredníctvom časovo-priestorovej variability absolút-

* Geografický ústav SAV, Štefánikova 49, 814 73 Bratislava

nych alebo relatívnych veličín opisujúcich *stav* regionálnej nezamestnanosti a takmer úplne ignoruje vzájomné *toky* medzi stavom zamestnanosti, stavom nezamestnanosti a prípadne aj stavom ekonomickej neaktivity v skúmaných regiónoch. Tým sa prirodzene stráca pohľad na *zdroje* regionálnych diferencií v miere nezamestnanosti, ktoré môžu byť priamym odrazom rôzneho režimu tokov do, alebo zo stavu nezamestnanosti.

O zaplnenie tejto citeľnej medzery v našej literatúre sa nedávno pokúsil V. Székely (2001). V štúdií venovanej časovo-priestorovej diferenciacii nezamestnanosti a jej tokom na Slovensku v období 1997-1999 sa podujal preskúmať v akom rozsahu regionálne rozdiely v tokoch do, resp. zo stavu nezamestnanosti ovplyvňujú regionálnu diferenciaciu mier nezamestnanosti. Inšpirujú sa dvoma prácami britskej proveniencie (Green 1986, Martin a Sunley 1999) predpokladal, že regióny s takmer rovnakými mierami nezamestnanosti môžu mať úplne odlišné problémy s nezamestnanosťou, ktoré sa potom prejavujú v diferencovaných hodnotách prítokov do a odtokov zo stavu nezamestnaných. Poznatky, ktoré získal analýzou dynamiky prítokov a odtokov, nepochybne rozširujú naše vedomosti o nezamestnanosti na Slovensku z doteraz nepreskúmaného aspektu. Z tohto dôvodu si jeho štúdiá zaslúži pozornosť. Na strane druhej sa však nedá prehliadnuť, že v príspevku V. Székelyho sa vyskytuje aj viacero podnetov na kritickú úvahu o niektorých závažných otázkach geografického bádania regionálnej nezamestnanosti. V tejto štúdií sa pokúsime prediskutovať tri okruhy problémov, ktoré majú všeobecnejšiu platnosť a netýkajú sa iba komentovaného príspevku. Štúdiá V. Székelyho nám pritom poslúži iba ako východisko a empirické výsledky v nej obsiahnuté sa nasledujúcou diskusiou nespochybnujú.

PROBLÉMY A OTÁZKY

Celý rad problémov, ktoré si vyžadujú kritické posúdenie, vzniká v súvislosti s voľbou vhodných regionálnych jednotiek vytvárajúcich priestorový rámec štúdiá regionálnej nezamestnanosti. V citovanej štúdií V. Székely uvádza, že pod vplyvom dôsledkov územno-správnej reformy z roku 1996 sa pri voľbe regionálnych jednotiek rozhodol pre nové kraje. Z bezprostredného kontextu potom vyplýva, že autor predpokladá určitý vzťah medzi kraji a tzv. regionálnymi tržmi práce. Pod regionálnym trhom práce pritom rozumie „trh práce, ktorý je priestorovo vymedzený ... územno-správnou jednotkou nazývanou kraj“ (cf. Székely 2001, p. 151 a poznámka pod čiarou č. 2). Ako dôvody pre takéto chápanie regionálneho trhu práce uvádza jednak skutočnosť, že decízna sféra na Slovensku si pod pojmom región predstavuje územie kraja, ďalej význam prisudzovaný väčším územným celkom v súvislosti s podporou regionálneho rozvoja zo strany Európskej únie a napokon dostupnosť údajov o nezamestnanosti len za územno-správne jednotky na úrovni kraja alebo okresu. V záujme korektnosti je potrebné uviesť, že V. Székely pokladá uvedené chápanie regionálneho trhu práce za pragmatické a uvedomuje si, že kraje nekorešponujú s tržmi práce, ktoré by boli vymedzené na základe funkčných väzieb. Prakticky zhodné stanovisko k analogickému vzťahu regionálny trh práce – okres zaujal v inej, už skôr publikovanej štúdií (Székely 1997).

Nie je ťažké zistiť, že v predchádzajúcej argumentácii dochádza v skutočnosti k interferencii troch vzájomne síce spojených, ale napriek tomu samostat-

ných problémov. Prvým z nich je problém korektnej a zmysluplnej definície jedného z kľúčových pojmov priestorovej analýzy nezamestnanosti – *regionálneho trhu práce*. Druhý problém súvisí s aplikáciou tohto všeobecného pojmu v slovenskom kontexte a redukuje sa na otázku, či je možné status regionálneho trhu práce prisúdiť našim novým krajom. Napokon je potrebné rozhodnúť, či nové kraje – bez ohľadu na to, či ich budeme alebo nebudeme považovať za regionálne trhy práce – predstavujú vhodné priestorové jednotky na štúdium regionálnej nezamestnanosti. V nasledujúcich úvahách sa pokúsime o stručnú odpoveď na jednotlivé otázky.

POJEM REGIONÁLNEHO TRHU PRÁCE

V regionálnej analýze existuje pomerne široké spektrum definícií regionálneho trhu práce (cf. Goodman 1970, Smart 1974, Ball 1980, Fischer a Nijkamp 1987, Coombes 1995), akcentujúcich rôzne stránky definovaného pojmu alebo špecifické podmienky jeho aplikácie. Napriek týmto odlišnostiam takmer všetky definície vychádzajú z jednej spoločnej idey. Podľa nej si pod pojmom *regionálny trh práce* predstavujeme región, v ktorom existuje územný súlad, resp. územná zhoda medzi dopytom a ponukou práce. Tento súlad sa na strane ponuky prejavuje v tom, že ekonomicky aktívne osoby bývajúce v danom regióne zvyčajne v tomto regióne pracujú a v prípade potreby si v ňom aj prácu hľadajú. Na strane dopytu sa súlad prejavuje tak, že väčšina zamestnancov firiem a organizácií lokalizovaných v regióne pochádza z toho istého regiónu a voľné alebo nové pracovné miesta sa obsadzujú spravidla ekonomicky aktívnym obyvateľstvom daného regiónu. Z toho bezprostredne vyplýva, že pod pojmom *regionálny trh práce* si musíme predstaviť územie, v ktorom sa rozhodujúca väčšina reálnych i potenciálnych tokov za prácou realizuje vo vnútri jeho hraníc a toky smerujúce cez hranice daného územia nie sú významné. Ako vidieť, pohyb za prácou zohráva pri konceptualizácii regionálnych trhov práce mimoriadne významnú úlohu.

Keďže údaje o potenciálnych tokoch za prácou, ktoré sa týkajú nezamestnaných a prácu hľadajúcich osôb, sú veľmi ťažko dostupné, *operačné prístupy* k delimitácii regionálnych trhov práce sa opierajú iba o analýzu reálneho pohybu za prácou. Najvýznamnejšie prístupy vychádzajú z predpokladu, že empiricky identifikované regionálne trhy práce by mali splňať niekoľko kritických požiadaviek. Dve z nich, vnútorná koherencia a vonkajšia uzavretosť regiónu vo vzťahu k pohybu za prácou, sa pokladajú za imanentné, a preto sa pri identifikácii uplatňujú rozhodujúcim spôsobom. Ďalšie, nemenej významné požiadavky sa týkajú priestorovej kontiguitu, minimálnej veľkosti, kompaktnosti a vzájomnej disjunkcie. Podotýkame, že najviac metód na identifikáciu regionálnych trhov práce sa rozvinulo vo Veľkej Británii (cf. Smart 1974, Coombes et al. 1982, Coombes a Openshaw 1982, Coombes et al. 1985 a 1986, Eurostat 1992, Coombes 1995), kde sú operačne definované regionálne trhy práce známe pod rôznym názvom, napr. ako *labour market regions*, *local labour market areas*, *employment zones* alebo *travel-to-work areas*.

Z predchádzajúcich úvah je azda dostatočne zrejmé, že termínom *regionálny trh práce* sa v regionálnej analýze nazýva územie, ktoré sa vyznačuje špecifickými, relatívne presne definovanými znakmi. Tento termín by sa teda nemal au-

tomaticky vzťahovať na ľubovoľné územie bez toho, aby sme sa presvedčili či sú splnené podmienky, ktoré dané územie musí spĺňať, ak mu chceme prisúdiť status regionálneho trhu práce. Akékoľvek pokusy o stotožňovanie územno-správnych jednotiek a regionálnych trhov práce bez korešpondujúcej verifikácie, ako sa to už stalo takmer pravidlom v slovenskej geografickej (napr. Székely 1996 a 1997 alebo Rajčáková 1998b), ale aj ekonomickej literatúre (napr. Brhlovič 1994 alebo Ochotnický et al. 1995, pp. 39-44), považujeme jednoduchou za neprípustnú a kategoricky ich odmietame. Pragmatické dôvody, ktoré sa na podporu takýchto postupov zvyčajne uvádzajú, nepokladáme za relevantné. Bližšie sa nimi budeme zaoberať v poslednej časti nášho príspevku.¹⁾

Existuje ešte jeden vážny dôvod, aby sme s pojmom regionálny trh práce narábali rozvážne. M. F. Fischer a P. Nijkamp (1987) rozlíšili svojho času tri bádateľské prúdy vo sfére výskumu regionálnych trhov práce. Prvý z nich sa zameriava na problémy „ponukovej“ zložky trhu, ako sú napríklad migrácie ekonomicke aktívneho obyvateľstva, rôzne formy pohybu za prácou, priestorová dostupnosť informácií o nových pracovných miestach alebo proces priestorového vyhľadávania práce (tzv. *job search behaviour*). Druhý prúd sa týka determinantov „dopytovej“ zložky trhu, kde sa kladie akcent na poznanie súčasných i budúcich trendov štruktúrno-ekonomických a technologických zmien a ich možných dôsledkov na zamestnanosť. Tretí bádateľský prúd sa zaoberá priestorovými dimenziami problému nezamestnanosti. Vychádzajúc z tejto klasifikácie, môžeme všetky geografické práce spomenuté v úvode našej štúdie zaradiť do tretej kategórie. Zároveň treba priznať, že sa zaoberajú v podstate iba niektorými selektívnymi a parciálnymi problémami priestorovej štruktúry nezamestnanosti predovšetkým v deskriptívnej rovine. Problémy ostatných dvoch kategórií, ktoré formujú jadro výskumu regionálnych trhov práce, zostávajú v slovenskej literatúre takmer nedotknuté. Zdá sa nám, že už z tohto dôvodu by sme pri používaní termínu regionálny trh práce mali prejavovať podstatne viac rozvahy.

REGIONÁLNE TRHY PRÁCE A NOVÉ SLOVENSKÉ KRAJE

Ak sa teraz pokúsime zodpovedať otázku, či novým slovenským krajom možno prisúdiť status regionálneho trhu práce, potom hneď na začiatku našich úvah musíme zdôrazniť jednu mimoriadne závažnú skutočnosť. Pohyb za prácou (a to najmä jeho denná forma) je z priestorového hľadiska premiestňovaním na pomerne krátke vzdialenosti. Existuje preto iba veľmi malá pravdepodobnosť, že v hraniciach malého počtu relatívne rozľahlých krajov nastane územný súlad medzi dopytom a ponukou práce, pretože územné disproporcie medzi oboma zložkami trhu sa vzhľadom na priestorové atribúty pohybu za prácou budú vyrovnávať v rámci väčšieho počtu podstatne menších regionálnych jednotiek. Kraje ako regionálne jednotky budú síce z dôvodu svojej „nadmernej“ veľkosti vykazovať vysoký stupeň uzavretosti v tom zmysle, že iba malá časť tokov za prácou prekoná ich hranice. Zároveň však nebudú spĺňať druhú kľúčovú

¹⁾ V tejto súvislosti treba ešte upozorniť, že chápanie regionálneho trhu práce ako „trhu práce v územno-správnej jednotke“ môže byť zdrojom veľmi vážnych nedorozumení. V niektorých štúdiách totiž nie je jasné, či termín v úvodzovkách označuje štandardný trh práce bez priestorovej dimenzie v hraniciach kraja alebo autentický regionálny trh práce ležiaci na jeho

vú podmienku regionálneho trhu práce – vnútornú koherenciu, lebo budú iba konglomerátom niekoľkých koherentných a uzavretých regionálnych jednotiek nižšieho rádu, ktoré navzájom interagujú v minimálnom rozsahu.

Táto úvaha nás vedie k nevyhnutnému záveru, že regionálne jednotky, ktoré splňajú požiadavky regionálneho trhu práce, treba hľadať na nižšej (subkraj-skej) úrovni priestorovej reprezentácie. Ako jednu z možných foriem regionálneho trhu práce možno v tejto súvislosti uvažovať napríklad *funkčné mestské regióny*, definované v rámci koncepcie denných urbánnych systémov prostredníctvom väzieb vyplývajúcich z denného cyklu života obyvateľov regiónu. Empiricky sa vymedzujú na základe intenzívnych denných tokov za prácou medzi jadrom (resp. centrom) regiónu a jeho zázemím. Pripomíname, že na Slovensku sa s využitím dát o dochádzke za prácou zo sčítaní ľudu v rokoch 1980 a 1991 podarilo vymedziť niekoľko systémov funkčných mestských regiónov (označených skratkami FMR 80, FMR 91-A a FMR 91-B), ktoré sú vnútorne koherentné a navonok uzavreté vzhľadom na denné toky za prácou. Z výsledkov týchto regionalizácií vyplýva, že na území Slovenska sa dá identifikovať približne 60-65 regionálnych jednotiek, ktoré vyhovujú obom principiálnym požiadavkám koncepcie regionálneho trhu práce. Ak sa navyše uplatní dodatočné kritérium minimálnej veľkosti (30-40 tis. obyvateľov), potom počet mestských regiónov klesne zhruba na 50 (cf. Bezák 1990 a 2001). Zastávame názor, že približne s takýmto počtom regionálnych trhov práce sa dá uvažovať v celoslovenskom kontexte.

Na dokreslenie predchádzajúcich úvah sme zostavili tab. 1, ktorá obsahuje niekoľko kvantitatívnych charakteristík koherencie a uzavretosti nových krajov, odvodených z dát o pohybe za prácou zo sčítania ľudu v roku 1991. V prvých dvoch stĺpcoch je uvedený počet funkčných mestských regiónov (FMR), ktoré úplne alebo čiastočne ležia v hraniciach jednotlivých krajov. Ďalšie dva stĺpce obsahujú hodnoty dvoch koeficientov uzavretosti. Koeficient C_1 vyjadruje percentuálny podiel tokov za prácou, ktoré prekračujú hranice kraja zo všetkých tokov začínajúcich v tomto kraji a koeficient C_2 podiel cezhraničných tokov z celkového počtu tokov končiacich v danom kraji. Pripúšťame, že rozmanité prejavy transformácie slovenskej ekonomiky a s ňou súvisiace sociálne dôsledky našli v priebehu 90-tych rokov svoj odraz aj v priestorovej štruktúre pohybu za prácou. Nepredpokladáme však, že by spôsobili prenikavé zmeny v počte funkčných mestských regiónov alebo výrazné zásahy do priebehu ich hraníc. Na základe poznatkov o správaní regionálnych trhov práce v niektorých západoeurópskych krajinách počas obdobia ekonomickej recesie (cf. Ball 1980) usudzujeme, že po roku 1991 by sme mohli očakávať určitý vzrast „dochádzkovej“ vzdialenosti, čo by sa následne mohlo odraziť v miernom poklese počtu funkčných mestských regiónov, predovšetkým v najnižších veľkostných kategóriách. Z tohto dôvodu sme pri zostavovaní tab. 1 dali prednosť regionálnemu systému FMR 91-A, ktorý pozostáva z 51 mestských regiónov splňajúcich dodatočnú podmienku minimálnej veľkosti 35 tisíc obyvateľov v roku 1991.

Údaje uvedené v tab. 1 sú poučné z viacerých dôvodov. V prvom rade potvrdzujú náš predpoklad, že všetky kraje sa budú vyznačovať vysokým stupňom uzavretosti, pretože iba malý podiel tokov smeruje cez krajské hranice. Pozoruhodné je však zistenie, že v dôsledku intenzívnych tokov smerujúcich do Bratislavy zo severozápadnej a južnej časti Trnavského kraja je úroveň uzavretosti

týchto dvoch krajov podstatne nižšia ako úroveň uzavretosti ostatných šiestich krajov. Na druhej strane je vidieť, že s výnimkou Bratislavského kraja sa na území každého z ostatných krajov nachádza – vcelku alebo sčasti – šesť až desať funkčných mestských regiónov, pričom každý z týchto regiónov predstavuje koherentný a uzavretý celok. Z tohto dôvodu potom môžeme šesť slovenských krajov (Trenčiansky, Nitriansky, Žilinský, Banskobystrický, Prešovský a Košický kraj) – napriek vysokému stupňu ich uzavretosti – charakterizovať len ako vnútorne nesúdržné konglomeráty, ktorým chýba jeden z podstatných atribútov regionálneho trhu práce – vnútorná koherencia. Osobitnými prípadmi sú obidva zvyšné kraje. Bratislavský kraj sa celý rozprestiera v hraniciach Bratislavského funkčného mestského regiónu, pokrývajúc asi 76 % jeho územia. Vzhľadom na mimoriadne silnú centripetálnu orientáciu tokov prejavuje síce značný stupeň vnútornej súdržnosti, ale jeho otvorenosť voči tokom prichádzajúcim z Trnavského kraja je prekážkou, aby sme ho mohli považovať za uzavretú regionálnu jednotku. Napokon je jasné, že Trnavský kraj nespĺňa ani jednu z dvoch kľúčových požiadaviek koncepcie regionálneho trhu práce.

Tab. 1. Charakteristiky koherentnosti a uzavretosti nových krajov

Kraj	Počet FMR v kraji		Koefficient uzavretosti	
	úplne	čiastočne	C_1	C_2
Bratislavský	0	1	3,5	33,1
Trnavský	3	5	23,9	9,8
Trenčiansky	7	3	4,5	4,1
Nitriansky	5	4	9,5	4,4
Žilinský	8	0	1,8	0,9
Banskobystrický	7	2	1,2	2,0
Prešovský	8	1	5,9	2,8
Košický	4	2	3,6	7,3

NOVÉ KRAJE AKO PRIESTOROVÉ JEDNOTKY NA ŠTÚDIUM REGIONÁLNEJ NEZAMESTNANOSTI

Predchádzajúca diskusia nás jednoznačne utvrdzuje v presvedčení, že nové kraje by sa nemali používať ako priestorové jednotky v rámci štúdia regionálnej nezamestnanosti. Na podporu nášho stanoviska uvedieme ešte niekoľko ďalších argumentov, ktoré bezprostredne nesúvisia s koncepciou regionálneho trhu práce. Prvé dva argumenty majú všeobecnú povahu a netýkajú sa iba problematiky regionálnej nezamestnanosti, no napriek tomu (alebo práve preto) ich pokladáme za mimoriadne významné. Jeden z nich si všíma podstatu územno-správneho členenia, druhý jeho vzťah k regionálnej štruktúre Slovenska.

Immanentnou funkciou každého územno-správneho členenia je zabezpečiť adekvátnu teritoriálnu formu (efektívneho) fungovania verejnej správy na území daného štátu. Územno-správne členenie nevzniká a nemení sa pod vplyvom vnútorných potrieb regionálne orientovaných vedných disciplín, a preto ani neod-

zrkadľuje ich bádateľské nároky a požiadavky. Navyše tu treba dodať, že pri tvorbe územno-správneho členenia sa spravidla neuplatňujú vedecké, ale mimo-vedecké, najmä politické kritériá, o čom sa na Slovensku ani nemusíme zmieňovať. Z uvedených príčin územno-správne jednotky nemôžu principiálne prevziať funkciu priestorových, resp. regionálnych jednotiek. Domnievame sa, že existujú iba dve výnimky z tohto princípu: po prvé, keď je územno-správne členenie tak povediac jednou z vysvetľujúcich premenných našej analýzy a po druhé, keď je regionálny výskum bezprostredne zameraný na riešenie problémov verejnej správy.

Ako sme už spomenuli, obsahom druhého argumentu je vzťah územno-správneho členenia k regionálnej štruktúre Slovenska. Touto otázkou sme sa dosť podrobne zaoberali v osobitnom príspevku (Bezák 1998), v ktorom sme sa pokúsili zhodnotiť, v akom rozsahu krajská úroveň územno-správneho členenia korešponduje s makroregionálnou štruktúrou Slovenska. Nadväzujúc na výsledky prác viacerých slovenských i českých geografov sme ukázali, že pokiaľ ide o počet krajov, výber ich administratívnych centier i vymedzenie krajských hraníc, existujú veľmi vážne disproporcie medzi súčasnou regionálnou štruktúrou a novým územno-správnym členením Slovenska. Ak sa napriek tomu rozhodneme akceptovať kraje ako regionálne jednotky, potom sa nevyhnutne dopustíme dvoch chýb. Prvá z nich súvisí s tým, že na vystihnutie priestorovej diferenciácie skúmaného javu zvolíme neadekvátny a deformovaný priestorový referenčný rámec. Druhá chyba spočíva v tom, že sa touto voľbou chtiac-nechtiac pripravíme o možnosť asociácie daného javu s celým komplexom iných javov, ktoré spoločne formujú regionálnu štruktúru.

V tejto súvislosti sa vnucuje otázka, či súčasným krajom nie je možné pripísať regionálny status aspoň vo vzťahu k tým atribútom, ktoré sa bezprostredne týkajú nezamestnanosti. Je zrejmé, že vyčerpávajúca odpoveď na túto otázku by si vyžiadala samostatnú štúdiu, v ktorej by bolo možné na overenie regionálneho statusu jednotlivých krajov aplikovať rovnaký postup, ako sme použili v príspevku venovanom hodnoteniu regionálneho statusu Gemera (cf. Bezák 1992). V snahe aspoň stručne naznačiť podstatu problému, uvedieme výsledky riešenia malého taxonomického problému, v rámci ktorého sme sa pokúsili posúdiť regionálny status nových krajov vzhľadom na štyri charakteristiky regionálnej nezamestnanosti (miera nezamestnanosti, miera prítoku do nezamestnanosti, miera odtoku z nezamestnanosti a miera obratu nezamestnaných), použité V. Székelym (2001). Hodnoty týchto charakteristík sme odvodili pre každý kvartál roku 2000 z mesačných hodnôt, ktoré sme vypočítali rovnakým spôsobom, ako navrhol V. Székely, len na výpočet miery odtoku sme použili počet nezamestnaných v *predchádzajúcom* mesiaci. Súbor základných priestorových jednotiek tvorilo 72 nových okresov (mestské okresy v Bratislave i v Košiciach sme spojili do dvoch osobitných regiónov), pričom za každý okres sme mali k dispozícii hodnoty štyroch charakteristík za každý kvartál, teda 16 atribútov.

Pomocou metód prevzatých z viacrozmernej analýzy rozptylu (Hebák a Hustopecký 1987, pp. 154-177) sme celkovú pozorovanú variabilitu v súbore 72 okresov rozložili na dve zložky – vnútrotriednu a medzitriednu variabilitu – korešpondujúce s triedením súboru okresov podľa krajov. Zistili sme, že takmer polovica (47 %) z celkovej variability pripadá na vnútrotriednu a iba o málo viac ako polovica (53 %) na medzitriednu variabilitu. Na tomto základe usudzuje-

me, že nové krajské členenie sa vzhľadom na 16 uvažovaných atribútov nezamestnanosti vyznačuje relatívne vysokým stupňom vnútroregionálnej heterogenity a pomerne nízkym stupňom medziregionálnej separácie. Mimoriadne vysoký stupeň vnútroregionálnej heterogenity pritom pozorujeme v Banskobystrickom kraji, ktorý sa na súhrnnej vnútrotriednej variabilite podieľa viac ako jednou tretinou. Značne vysokú heterogenitu vykazujú aj Bratislavský a Trenčiansky kraj, najnižšia úroveň heterogenity sa naopak vyskytuje v Nitrianskom a Trnavskom kraji. Pokiaľ ide o stupeň medziregionálnej separácie, prekvapujúco nízku úroveň nachádzame medzi Banskobystrickým a Žilinským krajom, potom medzi Košickým a Prešovským krajom a tiež medzi Trenčianskym krajom na jednej a Trnavským a Žilinským krajom na druhej strane. Relatívne ostro sa od svojich susedov separujú Bratislavský a Nitriansky kraj. Hoci všetky uvedené poznatky majú iba predbežný a neúplný charakter, napriek tomu nám na otázku, či slovenské kraje sú vhodnými regionálnymi jednotkami na analýzu priestorovej štruktúry nezamestnanosti, nedávajú inú ako zápornú odpoveď.

ZÁVEREČNÉ POZNÁMKY

Na záver našej štúdie chceme aspoň stručne reagovať na niektoré „pragmatické“ dôvody, ktoré sa zvyčajne uvádzajú na podporu voľby územno-správneho členenia ako priestorovej bázy pri štúdiu regionálnej nezamestnanosti. Ako vhodné východisko k nasledujúcej diskusii nám opäť poslúžia dôvody, ktoré sformuloval V. Székely (2001).

Prvý dôvod, súvisiaci s predstavou slovenskej decíznej sféry o regióne, má nepochybne svoje racionálne jadro. V geografických výskumoch, týkajúcich sa regionálnej ekonomickej štruktúry vo všeobecnosti a regionálnych trhov práce, resp. nezamestnanosti zvlášť, je zrejme nevyhnutné brať do úvahy predstavu štátnych orgánov, regionálnej samosprávy alebo podnikateľskej sféry. Podľa nášho názoru by sa však tieto predstavy nemali uplatňovať rozhodujúcim spôsobom, najmä ak cieľom nášho bádania je získať nové poznatky bez úsilia o ich bezprostrednú aplikáciu v praxi. Navyše sa nazdávame, že vzťah medzi regionálne orientovaným výskumom a praxou by sa aj na Slovensku mal začať chápať v širších a obojstranne prospešných súvislostiach. Na ilustráciu nášho postoja chceme uviesť jednu mimoriadne významnú skutočnosť. V posledných dvoch desaťročiach vládne inštitúcie vo Veľkej Británii, Francúzku a niektorých ďalších západoeurópskych krajinách prijali regionálne jednotky vymedzené na báze koncepcie regionálnych trhov práce za vhodný územný rámec nielen na prezentáciu oficiálnych štatistických dát, ale aj pre niektoré zámery regionálnej politiky (cf. Coombes 1995). Štatistická služba Európskej únie dokonca spracovala osobitný metodický elaborát, v ktorom sa zhrnuli doterajšie skúsenosti s empirickou identifikáciou regionálnych trhov práce vo Veľkej Británii, Francúzsku, Nemecku a Taliansku, aby sa dali využiť aj v ostatných členských krajinách (Eurostat 1992). Na tomto mieste treba osobitne vyzdvihnúť, že sa tak stalo pod vplyvom kvalifikovaného regionálneho výskumu (s výrazným podielom geografov), zacieleného na štúdium regionálnej nezamestnanosti a regionálnych trhov práce. Jeho výsledky zrejme dokázali presvedčiť štátne orgány viacerých krajín o potrebe uprednostniť regionálne jednotky odvodené na báze vedeckých kritérií pred jednotkami územno-správnej organizácie.

S predchádzajúcou diskusiou súvisí aj naša reakcia na druhý dôvod uvádzaný V. Székelym (2001), ktorý sa týka pomoci niektorým územiám v rámci ich regionálneho rozvoja. Nemáme v úmysle spochybňovať význam zvýšenej pozornosti a štátnej podpory venovanej tzv. regiónu Slovensko-východ (zahŕňajúceho Prešovský, Košický a Banskobystrický kraj), ani pomoc, ktorá je určená týmto trom krajom zo strany Európskej únie. Chceme iba upozorniť, že jednou z oblastí regionálnej politiky, kde sa regionálne jednotky vymedzené na báze koncepcie regionálnych trhov práce už dlhšiu dobu plodne využívajú, je práve územná identifikácia tzv. *regiónov podpory* (*assisted areas*) v niektorých západoeurópskych krajinách (cf. Coombes a Openshaw 1982, Coombes et. al. 1985). Argumentácia je v tomto prípade veľmi presvedčivá. Ak má podpora ekonomického alebo sociálneho rozvoja priniesť úžitok obyvateľom nejakého územia, ktoré podľa vhodne zvolených kritérií pomoc potrebuje, potom by toto územie malo byť *vyhraničené* tak, aby spĺňalo podmienku uzavretosti. Iba tak sa dá zabezpečiť, že z nových pracovných miest budú mať prospech nezamestnaní obyvatelia daného regiónu a nie osoby dochádzajúce za prácou z iných regiónov s podstatne nižšou mierou nezamestnanosti.

Napokon nám zostáva prediskutovať ešte otázku dostupnosti dát, o ktoré sa opiera analýza priestorovej štruktúry nezamestnanosti. V prácach viacerých slovenských humánných geografov sa veľmi často môžeme stretnúť s fatalizmom podfarbeným tvrdením o nevyhnutnosti akceptovať územno-správne členenie za základ regionálneho výskumu, pretože potrebné dáta existujú (alebo sú dostupné) iba za kraje alebo okresy. Našťastie sa pri podrobnej analýze problému ukáže, že tvrdenia tohto druhu nie sú v mnohých prípadoch pravdivé. A nie je tomu inak ani v prípade štúdia regionálnej nezamestnanosti. Z informácie, ktorú autorovi tejto štúdie poskytol P. Tomasta, riaditeľ odboru analýz a stratégie Národného úradu práce v Bratislave, jednoznačne vyplýva, že všetky druhy dát o nezamestnanosti, ktoré v súčasnosti Národný úrad práce zhromažďuje a spracúva, sa dajú získať aj v inej územnej podobe, napríklad za obce alebo priamo v požadovanom regionálnom členení.

Táto štúdia vznikla v rámci riešenia vedeckého projektu č. 2/7051/21 „Regionálna štruktúra a územno-správne členenie Slovenska“, ktorému bol udelený finančný príspevok grantovou agentúrou VEGA.

LITERATÚRA

- BALL, R. M. (1980). The use and definition of Travel-to-Work Areas in Great Britain: some problems. *Regional Studies*, 14, 125-139.
- BEZÁK, A. (1990). Funkčné mestské regióny v sídelnom systéme Slovenska. *Geografický časopis*, 42, 57-73.
- BEZÁK, A. (1992). Gemer: geografický región alebo historický areál? *Geographia Slovaca*, 1, 33-46.
- BEZÁK, A. (1994). Regionálne diferencie v úrovni nezamestnanosti na Slovensku v rokoch 1991-1993. *Vysoká škola pedagogická v Nitre, Fakulta prírodných vied, Geografické informácie*, 3, 4-10.
- BEZÁK, A. (1995). Vzťah medzi vývojom regionálnej a republikovej úrovne nezamestnanosti na Slovensku v rokoch 1991-1994. *Geographia Slovaca*, 10, 15-23.
- BEZÁK, A. (1998). Regionálna štruktúra a nové kraje na Slovensku. *Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, Geografie*, 10, 4-8.

- BEZÁK, A. (2001). Niekoľko poznámok o revízii systému funkčných mestských regiónov na Slovensku. *Acta Universitatis Matthiae Belii, Geografické štúdie*, 8 (v tlači).
- BRHLOVIČ, G. (1994). Analýza vývoja zamestnanosti a nezamestnanosti v rokoch 1990-1993 v Slovenskej republike. *Ekonomický časopis*, 42, 842-857.
- COOMBES, M. (1995). The impact of international boundaries on labour market area definitions. *Area*, 27, 46-52.
- COOMBES, M. G., DIXON, J. S., GODDARD, J. B., OPENSHAW, S., TAYLOR, P. J. (1982). Functional regions for the population census of Great Britain. In Herbert, D. T., Johnston, R. J., eds. *Geography and the urban environment: progress in research and applications*, 5. Chichester (Wiley), pp. 63-112.
- COOMBES, M. G., GREEN, A. E., OPENSHAW, S. (1985). New areas for old: a comparison of the 1978 and 1984 Travel-To-Work Areas. *Area*, 17, 213-219.
- COOMBES, M. G., GREEN, A. E., OPENSHAW, S., (1986). An efficient algorithm to generate official statistical reporting areas: the case of the 1984 Travel-to-Work Areas revision in Britain. *Journal of the Operational Research Society*, 37, 943-953.
- COOMBES, M. G., OPENSHAW, S. (1982). The use and definition of Travel-to-Work Areas in Great Britain: some comments. *Regional Studies*, 16, 141-149.
- EUROSTAT (1992). *Study on employment zones*. Eurostat, Regional Statistics and Accounts, Document E/LOC/20. Luxembourg.
- FISCHER, M. M., NIJKAMP, P. (1987). Spatial labour market analysis: relevance and scope. In Fischer, M. M., Nijkamp, P., eds. *Regional labour markets*. Amsterdam (North-Holland), pp. 1-33.
- GOODMAN, J. F. P. (1970). The definition and analysis of local labour markets: some empirical problems. *British Journal of Industrial Relations*, 8, 179-196.
- GREEN, A. E. (1986). The likelihood of becoming and remaining unemployed in Great Britain, 1984. *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, 11, 37-56.
- HEBÁK, P., HUSTOPECKÝ, J. (1987). *Vícerozměrné statistické metody s aplikacemi*. Praha (SNTL a Alfa).
- MARTIN, R., SUNLEY, P. (1999). Unemployment flow regimes and regional unemployment disparities. *Environment and Planning A*, 31, 523-550.
- OČOVSKÝ, Š. (1992). Aplikácia údajov o nezamestnanosti v geografických výskumoch. In Drgoňa, V., ed. *Regionálne systémy životného prostredia: možnosti a predpoklady výskumu jeho priestorových štruktúr (geografické prístupy)*. Nitra (Nitrianska univerzita), pp. 103-106.
- OCHOTNICKÝ, P. et al. (1995). *Analýza trhu práce Slovenskej republiky*. Bratislava (Konfederácia odborových zväzov).
- RAJČÁKOVÁ, E. (1994). The main characters of process and state of unemployment in Slovakia. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 34, 173-189.
- RAJČÁKOVÁ, E. (1998a). Postavenie vybraných sociálnych skupín obyvateľstva na trhu práce SR. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 41, 97-111.
- RAJČÁKOVÁ, E. (1998b). Vplyv transformačných procesov na trh práce okresu Námestovo. *Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta prírodných vied, Geografické informácie*, 5, 231-238.
- RAJČÁKOVÁ, E., DIVINSKÝ, B. (1995). Analýza nezamestnanosti Rómov na Slovensku vo vzťahu k štruktúre obyvateľstva. *Geographia Slovaca*, 10, 231-239.
- SMART, M. W. (1974). Labour market areas: uses and definition. *Progress in Planning*, 2, 239-353.
- SZÉKELY, V. (1996). Regionálne trhy práce: komparatívna analýza okresov Bardejov, Vranov nad Topľou a Trebišov. *Slovenská štatistika a demografia*, 6 (3), 39-46.
- SZÉKELY, V. (1997). Priestorové trhy práce: všeobecný úvod do problému a príkladová štúdia zo západného Slovenska. *Geographia Slovaca*, 12, 163-173.

SZÉKELY, V. (1998). Regionalne zróżnicowanie bezrobocia na terytorium Słowacji oraz w rejonach przygranicznych w latach 1997-1998. *Wydział Ekonomiczny Filii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Rzeszowie, Rozprawy i Monografie*, 18, 489-509.

SZÉKELY, V. (2001). Časovo-priestorová diferenciácia nezamestnanosti a jej tokov na Slovensku v rokoch 1997-1999. *Geografický časopis*, 53, 147-170.

Anton B e z á k

ON REGIONAL LABOUR MARKETS, NEW ADMINISTRATIVE REGIONS AND UNEMPLOYMENT FLOWS

There has been much discussion recently of spatial dimensions of unemployment in Slovakia. The purpose of this paper is to clarify some controversial questions which have occurred in Slovak geographical literature focusing on unemployment issues. In the first place, the concept of regional labour market is elucidated. The regional labour market is defined as a region within which there is a clear spatial match between the demand for and the supply of labour. Then, two implicit and essential attributes of the concept – self-containment and internal cohesiveness of the region – are explained. In addition, the most important methods for delimiting regional labour markets are mentioned. In the second part of the article attention is given to the labour market status of the eight administrative regions introduced in Slovakia in 1996. Using data from the 1991 population census, it is shown that this proposition cannot be accepted as both key requirements of the labour market status are not fulfilled in any administrative region. In the third section some disadvantages and limitations of administratively defined areas for use in unemployment research are examined. The results obtained indicate that as far as the upper-level administrative regions are concerned, there exist serious inconsistencies between the contemporary regional structure and the new administrative division of Slovakia. As a consequence, it is demonstrated that functional urban regions derived from analysis of commuting patterns are the most meaningful regional units for the study of spatial structure of unemployment in Slovakia. In the last section the discussion is focused on the use of regional labour markets for the reporting of official statistics, and some policy purposes.

English by the author